

İsrail İşgalinin Farklı Bir Boyutu: Gıda Güvenliği ve Su Sorunu

Günümüzde iklim değişikliği başta olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan su sorunu, tüm dünyayı olduğu gibi Ortadoğu'yu da etkilemektedir. İsrail işgali altında bulunan Filistin de Ortadoğu'da su sorunundan etkilenen bölgelerden biridir. İşgal altında yaşamın getirdiği kısıtlamalar, su kaynaklarına ve güvenli gıdaya erişimin yanı sıra tarım ve hayvancılık gibi alanları da doğrudan etkilemektedir. Özellikle kıyı şeridinde bulunan ve yoğun bir nüfusa sahip olan abluka altındaki Gazze, yeterli kaynağa sahip olmadığı için bu durumdan çok daha fazla etkilenmektedir.

Kuraklık su krizini doğuran faktörlerin başında sayılsa da yıllık yağış miktarı incelendiğinde başka bölgelere kıyasla Filistin'in oldukça iyi durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bölgede yaşanan su krizinin temel nedeninin kuraklık değil, Siyonist yönetimin bölgede uyguladığı politikalar olduğunu göstermektedir. İşgal altında yaşayan Filistinliler, su kaynaklarına erişim ve bu kaynakları kullanma noktasında ciddi kısıtlamalarla karşı karşıyadır. İsrail yönetiminin su kaynaklarına el koyması, su sistemlerinin gelişmesini engellemesi vb. politikaları sonucu Filistinliler yaşam ve sağlık için gerekli olan miktarda suya erişememektedir. İsrail'in uyguladığı benzer politikalar, bölgede gıda güvenliğini de tehdit etmektedir.

Gıda Güvenliği ve Su Sorunu

Dünya Gıda Zirvesi'nde gıda güvenliği; tüm insanların, her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam için beslenme ihtiyaçlarını ve tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik erişimlerinin olması şartlarına bağlanmıştır. Bu tanım, gıda güvenliği konusunun çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Politik, ekonomik ve sosyal alanlardaki düzenlemelerle insanların temiz su, sanitasyon ve sağlık hizmetleriyle birlikte yeterli kalite ve miktarda gıdaya her koşulda sürekli erişiminin sağlanması, gıda güvenliğinin temelleridir.

En temel ihtiyaç maddelerinden olan suya erişim ve suyun kullanımı tarımsal üretim, yeme davranışları, gıda çeşitliliği gibi beslenmeyle ilgili birçok faktörü etkilemektedir. Suyun yetersiz olması aynı zamanda hijyenin sağlanamamasına ve dolayısıyla ciddi sağlık sorunlarına sebep olmaktadır. Su güvenliği de tıpkı gıda güvenliği gibi mevcudiyet, erişilebilirlik, kullanım ve istikrar koşullarının sağlanmasıyla mümkündür. Bu temel koşullardan herhangi birinin eksikliği veya yokluğu durumunda su sorunu ortaya çıkmaktadır.

Gıda ve su konusunu birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Zira bilindiği üzere gıda üretiminde yüksek miktarda suya ihtiyaç vardır. Örneğin 1 kilogram süt tozu üretiminde 4.000 litre su kullanılmaktadır.

Savaş ve çatışmalar gıda harcamalarını artırma, hane halkının besin çeşitliliğini azaltma, tarım arazilerinin ve çiftlik hayvanlarının zarar görmesi veya yok edilmesi, mahsullerin çalınması gibi sonuçlar doğurduğundan bu bölgelerde ciddi gıda güvensizlikleri yaşanmaktadır; ayrıca dolaylı olarak da çiftçilerin üretim kararlarını etkileme, tarımsal üretimi kesintiye uğratma gibi etkileri de olmaktadır. Bunlar dışında çatışmanın yol açtığı ekonomik istikrarsızlık nedeniyle tek tip veya daha az çeşitli beslenme, yüksek kalorili sağlıksız besinlere yönelme gibi olumsuzluklar da görülmektedir. Bu bağlamda Filistin'de işgal altındaki topraklarda devamlı olarak saldırıya uğrayan Filistin halkı da gıda güvensizliği yaşamakta, düzenli insani yardıma ve müdahaleye ihtiyaç duymaktadır.

Filistin'deki Gıda Güvensizliği ve Su Sorunu

Tarımın Filistinliler için oldukça önemli olduğu, sadece ekonomik bir mesele olmadığı bilinmektedir. Tarım; üretken olmanın, ortak bir kimliğin ve toprakla bağ kurup işgale karşı direnmenin de bir simgesidir. Filistin halkı, topraklarının işgal edilmesi, su sarnıçlarının ve doğal su kaynaklarının tahribi, biyoçeşitliliği sağlayan bazı bitki çeşitlerine el konulması gibi sebeplerden dolayı her geçen gün gıda güvenliği ve suya erişim konularında daha fazla zorluk yaşamaktadır. Gazze Şeridi ve Batı Şeria tarım ve hayvancılık yönüyle bu kısıtlamalardan ve tahribattan fazlasıyla etkilenmektedir. Bölgede 2012-2013 yılları arasında işgal güçlerinin eylemleri sebebiyle telef olan hayvan sayısı 3.378'dir. İşgal rejiminin politikaları yanı sıra Filistin yönetiminin politika ve uygulamaları da tarım sektörünü olumsuz etkilemektedir. Ekonomisi genel olarak tarımdan ve küçük ölçekli sanayiden oluşan Filistin'in iktisadi alandaki faaliyetleri, işgalle birlikte Siyonist rejiminin onayı altına girmiştir. Kısıtlamalar nedeniyle tarımsal alanlar gerektiğinden çok daha az miktarda

sulanabilmektedir.

Filistin Akdeniz iklimine sahip, kıyı ve dağlık bölgeleri olan ve Ürdün Nehri'nin aktığı bir vadisi bulunan bir bölgedir. Taberiye Gölü'ne dökülen Ürdün Nehri; Ürdün, Filistin ve İsrail için ana yer üstü su kaynağıdır. Nehrin Taberiye Gölü'ne kadar olan kısmı Yukarı Ürdün, Taberiye Gölü'nden Ölüdeniz'e kadar olan kısım Aşağı Ürdün olarak isimlendirilmektedir. İsrail, bölgenin en önemli su kaynağı olan Ürdün Nehri'ni kontrol etmek istemektedir.

Filistin ve İsrail'in Su Kaynakları

Arazilere ve doğal kaynaklara el koyma, altyapıyı tahrip etme gibi uygulamalar Siyonist yönetimin gıda güvensizliğine yol açan eylemlerinden bazılarıdır. Filistinlilere yönelik bu tür bir politika izleyen İsrail, Yahudi yerleşimcilerin tarımsal ve endüstriyel girişimlerini desteklemekte ve Batı Şeria'ya yerleşmelerini teşvik etmektedir. Sadece 2021'in ilk yarısında bölgede Siyonist rejime ait 150 karakol, tarımsal ve hayvansal üretim için kurulmuştur. Bu karakollar, Filistinlilerin tarım ve otlak arazilerini gasp etmektedir.

Mayıs 2021'de Gazze ve Batı Şeria'ya düzenlenen saldırılarda hasar gören altyapı sebebiyle 400.000 kişi güvenilir su kaynaklarına düzenli olarak erişememiştir. Bu durumun olumsuz etkileri gelecekte daha net anlaşılacaktır. Filistin'de nüfusun giderek artması ve mecburi olarak belirli bir bölgede yoğunlaşması, erişilebilir sınırlı arazilerin, doğal kaynakların ve suyun daha yoğun kullanılmasına ve kaynakların daha hızlı tükenmesine yol açmaktadır. Bu koşullara işsizliğin de eklenmesiyle bölgedeki gıda güvensizliği ve yoksulluk sorunu gün geçtikçe derinleşmektedir. Ekonomik durumun kötü olması, besin değeri düşük gıdaların tüketimini arttırmaktadır.

Gazze

Gazze, İsrail tarafından 2007 yılından bu yana kara ablukasına, 2009'dan bu yana da deniz ablukasına alınmış bir bölgedir. Bölge ayrıca İsrail'in "terörizmle mücadele" adı altında yürüttüğü ve birçok sivilin hayatını kaybettiği veya yaralandığı saldırılara maruz kalmaktadır. Hâlihazırda hem karadan hem denizden abluka altında yaşamaya devam eden Gazze halkı sağlık, eğitim, su ve gıdaya erişim gibi en temel haklarından mahrum bırakılmaktadır. İşgal rejiminin 2014'te düzenlediği ve bölgede büyük yıkıma sebep olan saldırılarda 2.147 kişi yaşamını yitirmiş, altyapı yerle bir olmuştur. Bu durum gıda güvensizliğinin zaten yüksek olduğu Gazze'deki koşulları daha da ağırlaştırmıştır. Yalnızca 2014'teki saldırılarda tarım amaçlı kullanılan 220 su kaynağı yıkılmış, su ve kanalizasyon sistemlerinin %20-30'u zarar görmüştür. Su kaynakları çok sınırlı olan Gazze'de ambargodan kaynaklanan nüfus yoğunluğu sebebiyle yer altı suyu kaynakları da daha hızlı tükenmektedir. Gazze'nin birincil su kaynağı olan kıyı akiferinden pompalanan suyun %97'den fazlası Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği su kalitesi standartlarına uymamaktadır. Yaklaşık 100 milyon m³lük su, deniz suyu karışması nedeniyle tuzludur.

Kıyı şeridinde bulunan ve balıkçılığın oldukça önemli olduğu Gazze'de abluka sebebiyle balık avına getirilen kısıtlamalar, ekonomik sonuçları yanı sıra insanların beslenme kaynaklarına erişimini engellediği için gıda güvensizliğine de sebep olmaktadır. Balıkçılık yapan nüfusun yaklaşık %90'ı işsiz kalmıştır. Gazze genelinde işsizlik oranı %49, yoksulluk oranı %56'dır. Tarım alanlarında da kısıtlamalar mevcuttur. Çiftçilerin ve makinelerin girmesinin yasaklandığı etrafı çevrili alanlar bulunmaktadır. Gazze'deki ekilebilir alanların %35'i olan bu bölge, zaten sınırlı ekim alanına sahip Gazze halkı için oldukça önemlidir. Ayrıca Gazze Şeridi çevresine inşa edilen duvar nedeniyle 80.000 zeytin ağacı yok edilmiştir ve kullanılmayan tarımsal alan 62.600 dönüme ulaşmıştır. Hasılı gıda güvensizliğinin her geçen gün arttığı Gazze'de nüfusun %68,5'inin gıda güvencesi yoktur. Yapılan bir araştırmaya göre de Gazze'de tampon bölgelere yakın yerlerde yaşayan halkın beslenme çeşitliliğinin diğer yerlere kıyasla daha az olduğu saptanmıştır.

Batı Şeria

Batı Şeria, Oslo Anlaşması ile A, B ve C bölgelerine ayrılmasının yanında kendisini çevreleyen Ayrım Duvarı'yla birlikte Filistin halkının yaşadığı zorlukların farklı bir boyutunu simgelemektedir. Ayrım Duvarı, yol açtığı türlü sorunların yanı sıra Filistin topraklarını daraltmış, Batı Şeria çiftçilerinin tarımsal arazilerden aldığı verimin düşmesine sebep olmuştur. Su kuyularının kaybı, şebekelerin zarar görmesi, suya erişimin engellenmesi, su fiyatlarının yükselmesi gibi durumlar duvarın yol açtığı başlıca sorunlardır.

Batı Şeria'nın İşgali ve Bölgeler (2017)

Batı Şeria'daki ortak yer altı suyu kaynaklarının %90'ını kontrol eden işgal rejimi, tek taraflı olarak ve yasa dışı bir şekilde bölgedeki suyu çekmektedir. Filistinlilerin C Bölgesi'ndeki sondaj faaliyetleri ya engellenmekte ya da sondaj derinliği kısıtlanmaktadır. Bölgede su altyapısını geliştirmek için gerekli izinlerin alınması da çok zordur; ayrıca tahrip edilenler dâhil yeni kuyuların açılmasına da izin verilmemektedir; Yahudi yerleşimciler bu kısıtlama ve engellemelerden muafır. Kudüs'ün doğusundakiler de dâhil evsel ve tarımsal su kullanımında Filistinlilerin ödediği ücret, yerleşimcilerin ödediğinden çok daha yüksektir. Kısacası aynı bölgede yaşayan Yahudi yerleşimcilerle Filistinliler arasında temel haklar ve hizmetlere erişim konusunda farklı kurallar uygulanmaktadır. Filistinlilerin bölgedeki su kaynaklarına eşit erişimleri yoktur. Filistin halkı ayrıca, tarım ürünü ithalatındaki zorluklar sebebiyle toprakta ve yer altı sularında zararlı kalıntılar bırakan pestisit ve kimyasal gübre kullanmaya mecbur bırakılmaktadır.

Batı Şeria'nın su kaynaklarının işgal yönetimi tarafından kontrol edilmesi sonucu Filistinliler, düşük kalitedeki suyu yüksek maliyetle tüketmek durumunda kalmaktadır. Bölgedeki Filistin halkının %22'si düşük kaliteli su kullanmaktadır ve bu suya erişimde bile ciddi sıkıntı yaşamaktadır. Buna ek olarak üretilen tehlikeli atıkların Batı Şeria'ya aktarılması toprak, su ve çevre kirliliğine sebep olmakta, bu durum halkın sağlığı için büyük tehdit oluşturmaktadır. Kudüs'ün doğusunda yaşayan Filistinlilerin resmî olarak su şebekesine bağlı olanlarının oranı %44'tür.

Gazze'ye kıyasla daha iyi durumda olmasına karşın Batı Şeria'da da gıda güvensizliği söz konusudur. Bölgede besin çeşitliliğinin düşük olması, ekonomik ve tarımsal alanda yaşanan sorunlar, erkeklerin tutuklanması veya öldürülmesi sebebiyle kadının hane reisi hâline gelmesi yahut mülteci kamplarında yaşamak zorunda kalınması, yeterli ve sağlıklı gıdaya erişimi zorlaştıran başlıca faktörlerdir. İnsanlar bu zor koşullar sebebiyle genellikle daha az tercih edilen gıdalara yönelmekte, porsiyonlarını küçültmektedir.

Filistinliler için önemli bir gelir kaynağı olan tarım faaliyetleri de İsrail saldırılarından etkilenmektedir. Yeni yerleşim yerleri açmak için arazilere el konulması ve yerleşimci şiddeti sonucunda Filistinlilerin üretim yaptığı bölgelerdeki milyonlarca ağaç yok edilmiştir. Yerleşimci şiddeti özellikle zeytinlerin hasat zamanı geldiğinde daha da artmaktadır. Ağaçların yakılması, kökünden sökülmesi, mahsullerin çalınması, silahlı ve fiziksel saldırılar en sık yaşanan olaylardır. Sadece 2020 yılı Ekim-Kasım aylarında 1.700 ağaç tahrip edilmiş, 1.870 ağaç hukuksuzca yerleşimciler tarafından hasat edilmiş, 600 zeytin ağacı yakılmıştır. Bunlar dışında şehrin bazı kesimlerinde yerleşimci bölgelerinin kanalizasyon suları verimli ağaçlara zarar vermektedir. 2020 yılı sonunda toplam 8.925 ağaç sökülmüş, yakılmış veya tahrip edilmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Filistinlilerin zeytin hasadı çok az olmuştur. Saldırı düzenlenen bölgelerdeki zeytin ağaçlarının verimi, diğer bölgelerdekilere göre %40 düşmüştür. Batı Şeria'da 2010 yılından 2021 sonuna kadar toplamda 101.988 zeytin ağacı kökünden sökülmüş, kimyasalla zehirlenmiş veya yakılmıştır. Bu saldırılar sonucu Filistinli çiftçilerin maddi zararı 47 milyon dolar olmuştur.

Ayırım Duvarı'nın diğer tarafındaki veya yerleşimcilerin yaşadığı bölgelerin yakınındaki tarım arazilerine ulaşmak, Filistinli çiftçiler için özel izin almak gerektirdiğinden çok zordur. Arazilere yerleşim yeri yapmak için el konulması gibi sebeplerle sınırlı bir alanda yaşamaya mecbur bırakılan Filistinliler, erişebildikleri arazileri ve doğal kaynakları tarım ve hayvancılık amacıyla yoğun bir şekilde kullanmaktadır.

Sonuç

Filistin'de yaşanan su ve gıda güvenliği sorununun temel sebebi iklim koşulları ve coğrafya değil işgaldir. Bölgede yoksulluğun ve işsizliğin giderek artması, Siyonist yönetimin kısıtlayıcı ve ayrımcı politikalarının sonucudur. Filistin halkının doğal kaynaklara erişimi ve ekonomik faaliyetlerini sürdürülebilmesi işgal yönetimi tarafından engellenmektedir. İsrail yönetiminin yeni yerleşim yerlerinin inşası için arazilere el koyması, su kuyularını tahrip etmesi ve yeni kuyu açılmasına veya herhangi bir altyapı geliştirme girişimine izin vermemesi, su kaynaklarını tek taraflı olarak yasa dışı bir şekilde kullanması gibi sebeplerle Filistinliler temel gıda ve temiz su ihtiyaçlarını karşılayamamakta; yüksek ücretlerle düşük kalitede su satın almak, deniz suyu karışmış suları kullanmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca tarım arazilerinin sulanamaması tarımda verimin düşmesine sebep olmakta; özellikle Batı Şeria'da Yahudi yerleşimcilerin şiddetli saldırıları ve mahsulleri gasp etmeleri nedeniyle Filistinli çiftçilerin tarım yapması her geçen gün zorlaşmaktadır. Suya erişimin engellenmesi, tarım ve hayvancılık alanındaki diğer hak ihlalleri, Batı Şeria halkının yaşamını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden bazılarıdır.

Gazze Şeridi'ndeki gıda ve su sorunu abluka sebebiyle Batı Şeria'ya göre daha ciddi boyutlardadır.

Bölgedeki mevcut kaynaklar hızla tükenmektedir. Kullanılan suyun kalitesi dünya çapında belirlenen standartların altındadır. Ek olarak İsrail'in şiddetli saldırıları sebebiyle bölgedeki yaşam koşulları giderek zorlaşmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğunun güvenilir gıdaya erişememesi bir yana, besin tercihlerindeki çeşitlilik de azalmaktadır. Bunun sebebi, Filistin genelinde olduğu gibi, işgal güçlerinin saldırıları ve uygulanan politikalarıdır.

Gıda güvensizliği ve su sorunu işgalin sebep olduğu sonuçlardan biridir. Bu sonuçlar yapılan araştırmalar ve raporlarla uluslararası topluma sunulmuş olmasına rağmen soruna kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. Bu çözümsüzlüğün gelecekte büyük insani krizlere yol açacağı öngörülmektedir. Geçici bir çözüm olarak uluslararası çapta yapılan yardımlar ve bağışlar da krizleri önlemede yetersiz kalmaktadır. Sorunun çözümü için Filistin halkının en temel haklarını gasp eden Siyonist yönetime karşı küresel çapta yaptırımlar uygulanmalıdır.

Kaynakça

Abdelnour, Samer, Alaa Tartir, and Rami Zurayk. "Farming Palestine for Freedom". LSE Research Online. Al-Shabaka, July 1, 2012. <http://eprints.lse.ac.uk/50329/>

"Food Security". *Policy Brief, Issue 2, FAO*, Haziran 2006. https://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Cocept_Note.pdf

GDD. "Gazze Şeridi İnsani Durum Özeti". <https://gazedestek.org/index> (17.08.2022).

Kılıç, Seyfi. "Bağımsız Filistin Devleti ve Su Sorunu". ORSAM, 34,35-40, 2023. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/3seyfi.pdf

Lin, Tracy Kuo, Rawan Kafri, Weeam Hammoudeh, Suzan Mitwalli, Zeina Jamaluddine, Hala Ghattas, Rita Giacaman, and Tiziana Leone. "Pathways to Food Insecurity in the Context of Conflict: The Case of the Occupied Palestinian Territory". *Conflict and Health* 16, no. 1 (2022). <https://doi.org/10.1186/s13031-022-00470-0>

"Over 100,000 Olive Trees Uprooted by Israel since 2010". *Anadolu Ajansı*, Aralık 2020. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/over-100-000-olive-trees-uprooted-by-israel-since-2010/2082497>

Palestinian Central Bureau of Statistics. "Selected Indicators for Water Statistics in Gaza Strip, 2010-2018". 2018. https://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/water/%E2%80%8F%E2%80%8FWater-E-sel

_____. "Percentage Distribution of the West Bank Area by Israeli Occupation Division and Governorate, 2017". https://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/LandUse-Tab3-2017.html (20.08.2022).

_____. "Annual Rainfall Quantity (Mm) in the West Bank by Station Location and Year, 2010-2018". https://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Metrological-2018-04E.html (20.08.2022).

_____. "Number of Died Animals in Palestine by Type of Animal and Cause of Died, 2012/2013". https://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/LSS_2013_E_tap49.htm (20.08.2022).

Sağlam, Hacer. "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde İsrail-Filistin Su Sorunu". *Ortadoğu Etütleri* 10, 2018, 79-108. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/887507>

Salem, H. S. "Impacts of Climate Change on Biodiversity and Food Security in Palestine". Ocak 2008, 222-236. https://www.researchgate.net/publication/302267868_Impacts_of_Climate_Change_on_Biodiversity_and_Food

Sınmaz, Kadriye. *Filistin'de İnsani Durum ve Hak İhlalleri*, İNSAMER Rapor 141. Nisan 2021.

<https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-filistin-de-insani-durum-ve-hak-ihlalleri.pdf>

UNCTAD. "Report on UNCTAD Assistance to the Palestinian People: Developments in the Economy of the Occupied Palestinian Territory", Temmuz 2015.

https://unctad.org/system/files/official-document/tdb62d3_en.pdfn

_____. "Report on UNCTAD Assistance to the Palestinian People: Developments in the Economy of the Occupied Palestinian Territory", Eylül 2017.

https://unctad.org/system/files/official-document/tdb64d4_embargoed_en.pdf

_____. "Report on UNCTAD Assistance to the Palestinian People: Developments in the Economy of the Occupied Palestinian Territory", Temmuz 2019.

https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2019/08/TD.B.EX_.68.4.pdf

Young, S. L., E. A. Frongillo, Z. Jamaluddine, H. Melgar-Quiñonez, R. Pérez-Escamilla, C. Ringler ve A. Y. Rosinger. "Perspective: The Importance of Water Security for Ensuring Food Security, Good Nutrition, and Well-Being". *Advances in Nutrition* 12, S. 4 (30.07.2021): 1058-73.

<https://doi.org/10.1093/advances/nmab003>